

HARBIY XIZMATCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASI TUSHUNCHASI VA UNING TARKIBIY ELEMENTLARI

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
katta o‘qituvchi-uslubchisi Toshpo‘lotov Abdulhamid Fazliddin o‘g‘li*

Annotatsiya: Mazkur maqolada harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasi tushunchasining nazariy-metodologik asoslari, mazmun-mohiyati hamda tarkibiy elementlari tahlil qilingan. Shuningdek, harbiy faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlari nuqtayi nazaridan kasbiy kompetensiyaning shakllanish omillari va uning zamonaviy harbiy ta’lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Harbiy xizmatchining kasbiy kompetensiyasi motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyatli, kommunikativ, axloqiy-irodaviy, psixologik va refleksiv komponentlarning o‘zaro integratsiyalashuvi natijasida shakllanishi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, kasbiy kompetensiya, harbiy xizmatchi, harbiy ta’lim, harbiy faoliyat, kompetentlik, kasbiy tayyorgarlik, liderlik, boshqaruv, refleksiya.

Аннотация: В данной статье проанализированы теоретико-методологические основы понятия профессиональной компетентности военнослужащих, её сущность и структурные элементы. Также раскрыты факторы формирования профессиональной компетентности с учетом специфики военной деятельности и её значение в современной системе военного образования. Обосновано, что профессиональная компетентность военнослужащего формируется в результате интеграции мотивационного, когнитивного, операционно-деятельностного, коммуникативного, нравственно-волевого, психологического и рефлексивного компонентов.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетентность, военнослужащий, военное образование, военная деятельность,

компетентность, профессиональная подготовка, лидерство, управление, рефлексия.

Abstract: This article analyzes the theoretical and methodological foundations of the concept of professional competence of military personnel, its essence, and structural components. It also highlights the factors influencing the formation of professional competence in the context of the specific characteristics of military activity and examines its significance in the modern military education system. The study substantiates that the professional competence of military personnel is formed through the integration of motivational, cognitive, operational-activity, communicative, moral-volitional, psychological, and reflective components.

Keywords: competence, professional competence, military personnel, military education, military activity, competency, professional training, leadership, management, reflection.

Mamlakat mudofaa salohiyatini mustahkamlash, harbiy xavfsizlikni ta'minlash hamda Qurolli Kuchlarning jangovar shayligini yuqori darajada saqlash zamonaviy harbiy xizmatchilardan yuksak kasbiy tayyorgarlikni talab etadi. Hozirgi globallashuv jarayonlari, xalqaro xavfsizlik tizimidagi o'zgarishlar, zamonaviy qurol-yarog' va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi harbiy mutaxassislarni tayyorlash mazmunini tubdan takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish harbiy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuv bugungi kunda ta'lim tizimida mutaxassis tayyorlashning eng samarali konsepsiyalaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv mutaxassisning faqat bilimlarga ega bo'lishini emas, balki ularni amaliy faoliyatda samarali qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish, murakkab vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish va kasbiy muammolarni hal etish qobiliyatini shakllantirishni nazarda tutadi.

Harbiy faoliyatning murakkabligi va mas'uliyat darajasining yuqoriligi harbiy xizmatchilar kompetensiyasiga nisbatan yanada kengroq talablarni qo'yadi.

Ilmiy adabiyotlarda "kompetensiya" tushunchasi lotincha *competentia* so'zidan kelib chiqqan bo'lib, muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuini anglatadi. Kompetensiya shaxsning muayyan vaziyatlarda samarali faoliyat yuritish imkoniyatini belgilovchi integrallashgan tavsif hisoblanadi.

Kasbiy kompetensiya esa mutaxassisning o'z kasbiy vazifalarini yuqori darajada bajarish imkonini beruvchi bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va shaxsiy fazilatlar tizimidir. Harbiy faoliyatga tatbiq etilganda kasbiy kompetensiya harbiy xizmatchining xizmat va jangovar vazifalarni samarali bajarishi, bo'linmalarni boshqarishi, ekstremal vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishi va harbiy jamoa faoliyatini muvofiqlashtira olishini ifodalaydi.

Harbiy xizmatchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat kasbiy bilimlar bilan, balki vatanparvarlik, fidoyilik, mas'uliyat, jasorat, psixologik barqarorlik va liderlik kabi shaxsiy fazilatlar bilan ham belgilanadi. Shu sababli harbiy kompetensiya ko'p komponentli va murakkab tuzilishga ega bo'lgan ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida qaraladi.

Kasbiy kompetensiyaning mazmuni va tuzilishini ilmiy jihatdan tahlil qilish uning tarkibiy qismlarini aniqlash imkonini beradi. Tadqiqotchilarning aksariyati kasbiy kompetensiya tarkibiga bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir necha komponentlarni kiritadilar.

Motivatsion komponent harbiy xizmatchining kasbiy faoliyatga bo'lgan ichki munosabatini ifodalaydi. Ushbu komponent harbiy kasbga qiziqish, Vatanga sadoqat, xizmat burchiga mas'uliyat bilan yondashish, kasbiy rivojlanishga intilish va harbiy faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini anglash kabi jihatlarni qamrab oladi.

Motivatsiya harbiy xizmatchining faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Kuchli motivatsiyaga ega bo'lgan harbiy xizmatchi

murakkab sharoitlarda ham xizmat vazifalarini sidqidildan bajaradi, o‘z ustida muntazam ishlaydi va kasbiy mahoratini oshirishga intiladi.

Kognitiv komponent harbiy xizmatchining nazariy bilimlari majmuasini ifodalaydi. U harbiy strategiya va taktika, qurol-yarog‘ va harbiy texnika, harbiy qonunchilik, harbiy pedagogika, psixologiya, boshqaruv nazariyasi va axborot texnologiyalari sohasidagi bilimlarni o‘z ichiga oladi.

Harbiy xizmatchining bilim darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, u xizmat faoliyatida yuzaga keladigan vaziyatlarni shunchalik to‘g‘ri baholay oladi va asosli qarorlar qabul qiladi. Shu bois kognitiv komponent kasbiy kompetensiyaning fundamental asosi sifatida qaraladi.

Operatsion-faoliyatli komponent nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini tavsiflaydi. U harbiy xizmatchining jangovar tayyorgarligi, qurol va harbiy texnikadan foydalanish mahorati, taktik vazifalarni bajarish ko‘nikmalari, xizmat faoliyatini rejalashtirish va boshqarish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi.

Mazkur komponent harbiy kompetensiyaning eng muhim amaliy jihati hisoblanadi. Chunki harbiy faoliyat natijalari ko‘p jihatdan mavjud bilimlarni amaliyotga tatbiq eta olish darajasiga bog‘liq bo‘ladi.

Harbiy faoliyat jamoaviy xarakterga ega bo‘lgani sababli samarali muloqot va hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ komponent xizmat jarayonida muloqot o‘rnatish, bo‘linma a‘zolari bilan hamkorlik qilish, buyruq va topshiriqlarni aniq yetkazish, nizoli vaziyatlarni bartaraf etish hamda harbiy jamoada sog‘lom psixologik muhit yaratish qobiliyatlarini qamrab oladi.

Komandir va boshliqlarning boshqaruv samaradorligi ko‘p jihatdan ularning kommunikativ kompetensiyasiga bog‘liq bo‘lib, bu holat harbiy jamoaning birligi va intizomini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Harbiy kasbning o‘ziga xos jihatlaridan biri yuksak axloqiy va irodaviy sifatlarni talab etishidir. Axloqiy-irodaviy komponent harbiy xizmatchining halollik,

vijdonlilik, mas'uliyatlilik, qat'iyatlilik, jasorat, intizomlilik va fidoyilik kabi fazilatlarini o'z ichiga oladi.

Mazkur sifatlar harbiy xizmatchining kasbiy faoliyatdagi ishonchliligi va xizmat burchiga sodiqligini ta'minlaydi. Ayniqsa, jangovar vaziyatlarda qat'iyat va jasoratning namoyon bo'lishi harbiy kompetensiyaning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Harbiy faoliyat yuqori darajadagi hissiy zo'riqish va stress bilan bog'liq bo'lganligi sababli psixologik tayyorgarlik muhim ahamiyatga ega. Psixologik komponent stressga chidamlilik, hissiy barqarorlik, o'zini boshqara olish, favqulodda vaziyatlarda tezkor fikrlash va murakkab sharoitlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatlarini qamrab oladi.

Zamonaviy harbiy amaliyot shuni ko'rsatadiki, psixologik jihatdan tayyor bo'lgan harbiy xizmatchilar murakkab operativ vaziyatlarda samaraliroq faoliyat yuritadilar.

Refleksiv komponent harbiy xizmatchining o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Refleksiya yordamida harbiy xizmatchi o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, yo'l qo'yilgan xatolarni tahlil qiladi va kelgusidagi faoliyatini yanada takomillashtirish choralarini belgilaydi.

Kasbiy rivojlanishning uzluksizligi aynan refleksiv qobiliyatning rivojlanganlik darajasiga bog'liqdir.

Harbiy xizmatchilar kasbiy kompetensiyasining shakllanishi ko'plab omillar ta'sirida amalga oshadi. Ular orasida harbiy ta'lim sifati, zamonaviy o'quv dasturlari, amaliy mashg'ulotlarning samaradorligi, komandirlarning shaxsiy namunasi, harbiy jamoaning ijtimoiy-psixologik muhiti va innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, harbiy xizmatchining shaxsiy motivatsiyasi, o'z ustida ishlashga intilishi, mustaqil ta'limga bo'lgan ehtiyoji va kasbiy o'sishga bo'lgan qiziqishi ham kompetensiyaning rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatchining kasbiy kompetensiyasi uning xizmat va jangovar faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Kasbiy kompetensiya harbiy xizmatchining bilimlari, ko'nikmalari, malakalari, tajribasi va shaxsiy sifatlarining integrallashgan tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Uning tarkibiga motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyatli, kommunikativ, axloqiy-irodaviy, psixologik va refleksiv komponentlar kiradi. Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi harbiy mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini, boshqaruv salohiyatini, jangovar shayligini va xizmat samaradorligini ta'minlaydi. Shu sababli zamonaviy harbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida harbiy xizmatchilarni tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyasini muntazam rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasini to'g'risidagi Qonuni. – Toshkent, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qurolli Kuchlar tizimini takomillashtirish va harbiy ta'limni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
5. Boyatzis R.E. The Competent Manager: A Model for Effective Performance. – New York: John Wiley & Sons, 1982. – 308 p.
6. Spencer L.M., Spencer S.M. Competence at Work: Models for Superior Performance. – New York: John Wiley & Sons, 1993. – 384 p.
7. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: H.K. Lewis, 1984. – 251 p.

8. McClelland D.C. Testing for Competence Rather Than for Intelligence // American Psychologist. – 1973. – Vol. 28. – №1. – P. 1–14.
9. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – №2. – С. 58–64.
11. Маркова А.К. Психология профессионализма. – Москва: Знание, 1996. – 312 с.
12. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития. – Москва: Академия, 2006. – 240 с.
13. Деркач А.А., Зазыкин В.Г. Акмеология профессионального развития личности. – Санкт-Петербург: Питер, 2003. – 256 с.
14. Военная педагогика / Под ред. О.Ю. Ефремова. – Санкт-Петербург: Питер, 2018. – 640 с.